

Kristin Knudsen Sandvik

Rennebuportalen og maskemotiv

En undersøkelse av romanske maskemotiv på stavkirker og steinskulptur

Bacheloroppgave i Kunsthistorie
Veileder: Margrete Syrstad Andås
Mai 2021

Kristin Knudsen Sandvik

Rennebuportalen og maskemotiv

En undersøkelse av romanske maskemotiv på stavkirker og steinskulptur

Bacheloroppgave i Kunsthistorie
Veileder: Margrete Syrstad Andås
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for kunst- og medievitenskap

Kunnskap for en bedre verden

KUH2000 Museer og samlinger: Bacheloroppgave i kunsthistorie

Mai 2021

Kandidatnr.: 10014

Antall ord: 6210

Sammendrag

Oppgavens hovedmål er å ta for seg maskemotivene som befinner seg på Rennebuportalens søylekapiteler, som har i liten grad vært undersøkt og diskutert. Rennebuportalen kommer fra en stavkirke i Rennebu, som dateres til rundt midten av 1100-tallet, som nå er bevart i NTNU Vitenskapsmuseet. Min undersøkelse er en motivstudie som først og fremst er ikonografisk. I oppgaven vil Rennebuportalens museale kontekst og proveniens bli omtalt. Jeg vil gjøre en komparativ analyse mellom motivene på Rennebuportalen til maskemotiver fra både stavkirkeornamentikken og steinskulpturen, for å diskutere portalens stil og dens mulige tilknytning til steinhuggermiljøet i Trondheim. Det finnes flere versjoner av maskemotivet som kommer til syne i både tre- og steinskulpturen, og jeg vil dermed trekke inn en ikonografisk analyse i spørsmålet om motivenes betydning.

Abstract

The main goal of this dissertation is to have a closer look at the mask motifs that you can find on the column capitals of the “Rennebuportalen”. There has been little discussion and research done on this portal. The portal comes from a stave church in Rennebu, and dates back to the middle of the 12th century. It is currently preserved at the NTNU University Museum. I have conducted an examination of motifs, primarily iconographic. In this thesis I will look at the portal’s museum context and provenance. I will conduct a comparative analysis of the motifs on the portal with motifs found on other stave church ornamentation, as well as stone sculptures. By doing this I will discuss the portals style and its possible connection to the stonemasonry in Trondheim. There are several motifs that become apparent in both the wooden and the stone sculptures. I will be doing an iconographic analysis of them and their meaning, with a focus on “Rennebuportalen”.

Innhold

Kapittel 1: Innledning	3
Oppgavens problemstilling.....	3
Oppgavens disposisjon	4
Kapittel 2: Portalens proveniens og museale kontekst.....	5
NTNU Vitenskapsmuseet.....	5
Rennebuportalens proveniens	6
Kapittel 3: Rennebuportalen	9
Beskrivelse og identifikasjon av Rennebuportalen	9
To staver fra Rennebu stavkirke.....	10
Kapittel 4: Stavkirkeportaler og steinskulpturen	13
Maskemotiver i stavkirkeornamentikken.....	13
Maskemotiver i steinskulpturen.....	15
Kapittel 5: Tolking av maskemotiver	18
Kirkeportalens bruk	18
Maskemotiv	19
Kapittel 6: Konklusjon.....	21
Litteraturliste	23

Kapittel 1: Innledning

I Norge var stavkirken den vanligste kirkebygningen i middelalderen og det er regnet med at det var bygget rundt 1000 stavkirker i landet, reist mellom 1150-1350. I dag finnes det kun 28 bevarte stavkirker og disse er et viktig bidrag til verdens arkitekturhistorie.¹ I tillegg til disse kirkene finnes det 126 bevarte stavkirkeportaler som holder på viktig dokumentasjon om hvordan stavkirkene ble dekorert.² De fleste stavkirkene ble bygget fra første halvdel av 1100-tallet til 1350, som et resultat av innføringen av kristendommen. Rundt 1150-1250 ble det også reist rundt 275 steinkirker i Norge, spesielt utbredt i Trøndelag. Fremdeles er det rundt 150 helt eller delvis bevarte steinkirker i Norge.³ Gjennom materialene som fremdeles er bevart har man muligheten til å samle god kunnskap om hvordan byggene ble bygget og dekorert, og hvordan de har påvirket hverandre på tvers av de ulike miljøene.

Stavkirkene i Norge har stått i rundt 900 år, og er populære blant både fagfolk, lokalbefolkning og turisme. Disse byggverkene har vært beundret som noe klassisk norsk, men det har sannsynligvis vært slike stavkirker i hele Europa, derimot var det for det meste bare steinkirkene som ble bevart.⁴ De 28 stavkirkene og det materialet som er bevart gir en viktig kunnskap om arkitekturen i middelalderen både internasjonalt, men også om lokale byggetradisjoner i Norge.⁵ På grunn av det få antallet bevarte stavkirker er dette materialet mangelfullt og kan ikke representere alle de stavkirkene som en gang eksisterte. Derfor er det viktigere å bevare dette materialet som enda finnes. Materialer fra ulike stavkirker er spredd på ulike museer i landet for bevaring og restaurering. Dermed er det museets rolle å holde den informasjonen vi har aktuell og tilgjengelig til forskning.

Oppgavens problemstilling

Denne oppgaven vil ha fokus på den bevarte delen av Rennebuportalen som er plassert i NTNU Vitenskapsmuseet. Jeg vil undersøke de to dekorerte portalvangene med søyler hvor mitt fokus vil være på motivene som viser to masker på søylekapitelene. Her vil jeg

---

¹ Leif Anker og Jiri Havran, *De norske stavkirkene* (Oslo: Afro, 2005), 14

² Erla Bergendahl Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II (Oslo: Scandinavian University Press, 1999), 9

³ Peter Anker, *Stavkirkene: deres egenart og historie* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1997), 17

⁴ Marte Haug Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen': en undersøkelse av romansk ornamentikk» (Masteroppgave, NTNU, 2016), 8 og Calus Ahrens, *Die frühen Holzkirchen Europas*, Vol. I-II (Darmstadt: Theiss, 2001).

⁵ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 8-9

undersøke om disse motivene kan samsvare med motiver fra andre stavkirker eller om motivene er formet etter innflytelse fra steinskulpturen som var spesielt utbredt i Trøndelag. Hvis det er tilfelle, vil jeg videre undersøke på hvilken måte dette kommer til syne på Rennebuportalen. Jeg vil dernest undersøke motivenes symbolikker. Min hypotese er at maskemotivet på Rennebuportalen har en forbindelse til steinskulpturen i Trondheim og at dette kommer til syne på variasjonen som er brukt i motivet. Motivet vil ikke nødvendigvis ha oppstått fra steinskulpturen, men vært formet av impulser fra både tre- og steinmiljøet. Min undersøkelse er derfor en motivstudie som først og fremst er ikonografisk orientert. I min analyse bruker jeg tradisjonell kunsthistorisk komparativ metode for å diskutere motiver, men jeg trekker også inn ikonografisk analyse i spørsmålet om motivenes betydning.

Oppgavens disposisjon

Først i denne oppgaven vil jeg redegjøre for Rennebuportalens museale kontekst og dens proveniens. Her vil NTNU Vitenskapsmuseets historie og samlinger bli presentert, og jeg vil i den andre delen sette søkelys på Rennebuportalens proveniens og dens plass i museet. I kapitlet som følger vil jeg begynne med en detaljert beskrivelse av Rennebuportalen, for å identifisere motivene som er hovedfokuset for undersøkelsen. Jeg vil videre ta for meg to staver som kommer fra den gamle stavkirken i Rennebu, men disse er fra den antatte svalgangen. En av stavene har maskemotiver, og jeg mener det er rimelig å drøfte likheten mellom dette motivet og de som opptrer på portalen.

Etter dette følges et kapittel hvor jeg undersøker om det finnes lignende motiver i stavkirkeornamentikken, og sammenligner maskemotiver fra andre stavkirker. Dette følges av en del hvor jeg ser på maskemotiver fra steinskulpturen i det samme tidsrommet som Rennebuportalen er datert til. Jeg vil i denne delen også se på betydningen av stein i Norge og hvordan steinhuggermiljøet i Trondheim har kunnet påvirke stavkirkeornamentikken.

Videre følges et kapittel hvor jeg vil i første del komme inn på bruken av kirkeportalen og tolke motivene i lys av deres plassering. Deretter vil jeg gå dypere inn i maskemotivet og undersøke hva som kan være dens betydning. Siste kapittel er konklusjon, hvor oppgavens hovedpunkter og funn vil igjen repeteres og bli sett opp mot min hypotese.

Kapittel 2: Portalens proveniens og museale kontekst

NTNU Vitenskapsmuseet

NTNU Vitenskapsmuseet er ett av Norges sju universitetsmuseer, og er plassert i Trondheim med to utstillingsbygg på Kalvskinnet. Museet har et fokus på natur- og kulturhistorie som er hovedområdene i samlingene deres. Vitenskapsmuseet har sin opprinnelse fra Det Trondhjemske Selskab fra 1760, som skiftet navn i 1767 til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og er Norges eldste akademiske institusjon. Selve museet ble offisielt grunnlagt i 1873 og fra 1984 ble det tilknyttet Universitetet i Trondheim. I 1996 ble Vitenskapsmuseet en del av NTNU.⁶ Vitenskapsmuseet jobber for sikring, bevaring, tilgjengeliggjøring og forskning på natur- og kulturhistorisk materiale fra Norge og resten av verden, og jobber tett med de andre universitetsmuseene. Vitenskapsmuseet har to hovedsamlinger, en naturhistorisk og en kulturhistorisk samling. Den naturhistoriske samlingen består av botanisk, zoologisk og geologisk materiale, hvor de har ca. 960 000 eksemplarer av planter, dyr og insekter, og over 8000 fossiler, bergarter og mineraltyper. Den kulturhistoriske samlingen består av materialet fra blant annet en arkeologisk, numismatisk og kunsthistorisk samling, som består av over 500 000 arkeologiske og kulturhistoriske gjenstander fra steinalderen, bronsealderen, jernalderen, middelalderen og fra nyere tid. Her finnes kirkekunstsamlingen som består av blant annet en av verdens største samlinger av malte religiøse skulpturer fra senmiddelalderen, kirkegjenstander, bygningsdeler, inventar og bruksgjenstander fra norske kirker fra middelalderen til nyere tid. I denne samlingen befinner det seg rundt 600 objekter som kom til museet på 1800-tallet på grunn av at en del kirker ble revet eller restaurert på den tiden. Denne samlingen er med på å belyse utviklingen av kirke- og kunstformer gjennom århundrene, noe som museet jobber med å avdekke og dokumentere for å kunne formidle ny lærdom til et større publikum, både til forskning og for allmennheten.⁷ En stor del av denne samlingen er plassert i Vitenskapsmuseets kulturhistoriske magasin, men det er fortsatt muligheter for omvisning. Museet jobber også med å digitalisere gjenstandene og dokumentere de til sin nettside *Collections Online* for lettere tilgjengelighet for de som er interessert. Vitenskapsmuseet tilbyr basisutstillinger, vandreutstillinger og temporære utstillinger som tar for seg naturhistoriske og kulturhistorisk temaer. Med ulike nyskapende metoder jobber museet for å formidle denne kunnskapen samtidig som de engasjerer og

---

⁶ Store norske leksikon, «Vitenskapsmuseet».

⁷ NTNU Vitenskapsmuseet, «NTNU Vitenskapsmuseet rommer verden».

oppmuntrer til kritisk tenking. Dermed jobber museet med å tilby elever i alle aldre muligheten til å besøke museet, samtidig som de også jobber med å undervise studenter i høyere utdanninger.

Rennebuportalens proveniens

I kirkekunstsamlingen, plassert i det kulturhistoriske magasinet, er Rennebuportalen bevart. Denne portalen ble gitt som en gave fra Rennebu heredsstyrelse ved hr. Nils Stavne i 1881 med to staver fra en svalgang som skal ha tilhørt en tidligere stavkirke i Rennebu. Portalen har siden den ble mottatt vært bevart i magasinet under museumsnummer T2691. De to stavene står under museumsnummer T2692 og har også vært oppbevart i magasinet siden de kom til museet. Dette innebærer at portalen og stavene aldri har vært kurert som en del av en museumsutstilling i tradisjonell forstand, og heller ikke har inngått i en kuraterings kontekst.

Rennebu er en kommune som befinner seg i Orkdal, sør i Trøndelag, og var i middelalderen en relativt rik jordbruksbygd. Det finnes lite dokumentasjon om kirkesognet i Rennebu før på 1500-tallet hvor de første skriftlige kildene om kirkene enda er bevart.⁸ Det stod først to kirker i Rennebu, plassert på de to storgårdene Voll og Flå. Kirkene ble på denne tiden sannsynligvis bygget rundt bosetningen med områder med best jord. Derfor ville kirkene ligge på grunnen til rike eller viktige gårdsbruk.⁹ Man vet det eksisterte to kirker fordi det er nedtegnelser fra betalinger som er gjort og dokumenter fra forhandlinger som har foregått mellom dem.¹⁰ Det er antatt at hovedkirken på Flå ble nedlagt rundt midten av 1500-tallet. Kirken på Voll var derimot en privatkirke, og var lengre i bruk. Det er fra denne kirken på Voll Rennebuportalen og de to stavene kommer.

Det er nå konsensus i forskningen om at portalvangene kan dateres til ca. 1120-50, men det er vanskelig å være mer konkret. Det finnes ikke skriftlige kilder og portalen er derfor utelukkende datert basert på stil.¹¹ De to stavene er på stilistisk grunnlag datert til en gang på 1200-tallet, som betyr at denne svalgangen ble bygd til i ettertid. Det var ikke uvanlig at svalganger ble oppført på et senere tidspunkt enn kirken. Svalganger var viktige for bevaring av stavkirkene, men de var også en del av det formale rundt kirken.¹² Som et beskyttende element har svalgangene dekket svillene på stavkirken fra vær og råde fordi

---

⁸ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 30

⁹ Ibid., 30

¹⁰ Ibid., 31-32

¹¹ For en diskusjon av stil og datering, se Erla Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. II (Oslo: Scandinavian University Press, 1999), 205

¹² Roar Hauglid, *Norske stavkirker: dekor og utstyr* (Oslo: Dreyers forlag, 1973), 270 og 292

svalgangene blir bygd opp på ytterveggene av kirken og kunne være lukket eller delvis åpne. Disse svalgangene kunne forfalle raskt fordi de var mer utsatte for vær og vind enn andre deler av kirken, og det er antatt at det var vanlig at svalgangene ble byttet ut flere ganger.¹³ Som et dekorativt element var disse svalgangene et typisk trekk for den romanske arkitekturen, og dekorasjons mulighetene på stavene var mange og viktige. Svalgangene kunne også brukes som en type «venterom» utenfor kirken. Det finnes en rekke svalganger i europeisk arkitektur, fra blant annet steinkirker og klostre.¹⁴ Fra den samme kirken i Rennebu er det også bevart en benk og enkelte andre gjenstander.¹⁵

Vi vet ikke sikkert når stavkirken på Voll ble revet, men det var trolig rundt 1660-tallet. Fra tidlig middelalder var det tegn på nedgang i gårdsbruket og rundt 1350-tallet ble Norge rammet av svartedauden. En stor del av befolkningen døde i denne pesten og det ble derfor lite behov for alle kirkene som tidligere var bygget. Mange av kirkene hadde stått med manglende vedlikehold og måtte derfor rives. Rundt 1668-69 ble den nåværende nye kirken på Rennebu bygd. Kirkeregnskapene indikerer at den nye kirken ble tatt i bruk i 1669 ved hjelp av inventar fra den gamle stavkirken. Det tyder også på at portalen ble gjenbrukt med et nytt, glatt buestykke med innskriften: Anno 1669.¹⁶ Det er også spor i treverket som skyldes portalens gjenbruk i den nye kirken. Utskjæringen på både planken og søylene er for det meste godt bevart, og man kan tydelig se variasjonen av relieffenes dybde og motiver. Rennebuportalen ble stående på den nye kirken til 1881 da det er dokumentert at fire stolper ble fjernet ved reparasjon av den nye kirken i Rennebu. Disse var portalen og de to stavene som ble videre sendt til Vitenskapsmuseet for bevaring. En benk fra den gamle stavkirken ble også gitt i gave, men til Universitetsmuseet i Bergen.

Det er skrevet en grundig beskrivelse av Rennebuportalen av Erla Bergendahl Hohler i volum to av hennes katalog *Norwegian Stave Church Sculpture, Vol. I-II*, men Rennebu nevnes bare kort. Forskningshistorien fra Rennebuportalen er ofte kort, og det mangler større undersøkelser av portalen. Marte Haug Helland undersøker portalen dypere i sin masteroppgave «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen': en undersøkelse av romansk ornamentikk», hvor hun forsker på ornamentikken til portalen. I tillegg kobler Martin

---

¹³ Håkon Christie, «Stavkirkene – Arkitektur» i *Norges Kunsthistoriske bind 1: Fra Oseberg til Borgund*, red. Knut Berg (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1981), 162-164

¹⁴ Hauglid, *Norske stavkirker: dekor og utstyr*, 270-296

¹⁵ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 32

¹⁶ Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture, Vol. I-II*, 204-205

Blindheim portalen opp mot steinskulpturen i Trondheim i *Norwegian Romanesque*
Decorative Sculpture 1090-1210.

Figur 1: Rennebuportalen. Eget foto.

Kapittel 3: Rennebuportalen

Beskrivelse og identifikasjon av Rennebuportalen

Det er få bevarte deler fra den gamle stavkirken på Rennebu, men de to portalvangene er i en relativt god stand, men lintelstykkets utforming er ukjent og vi vet derfor heller ikke hvor bred portalen opprinnelig var. Portalens venstre vange er 170 cm høy og 35 cm bred, mens den høyre er 167 cm høy og 38 cm bred.¹⁷ Plankene er flate, mens søylene på portalen er modellert i høyt relieff og fremstår nesten som frittstående. Det er få skader, men begge vangene er skåret av nederst og på det øverste stykket. Langs den venstre sideplanken er et stykke skåret av på siden. Dette kan sees i forskjellen på den høyre vangen hvor motivene blir rammet inn, noe man ikke kan se på den venstre vangen. Både vangene og søylene er dekorert med motiver av ranker, bladverk og ulike dyr som er utskåret i nokså høyt relieff. Motivene er ikke symmetriske, og skadene på treverket gjør det dessverre vanskelig å avgjøre hvor like de to vangestykkene opprinnelig var (fig. 1).

Kapitelene på Rennebuportalen er kjegleformet, og det er her man finner

Figur 2: Rennebuportalen, detalj: høyre kapitel. Eget foto.

hovedmotivet av to masker med menneskelige trekk.

Masken på den høyre søylen er større enn masken til venstre, og følger kjegleformen av kapitelet (fig. 2-3).

Masken har store, dobbeltmerkerte øyne, nese, bart og markert skjegg. På hodet er det markert noe som kan ligne hår eller en krone. Ut av den åpne munnen til masken kommer det to reptiler som går rundt masken og nedover søylen. Den venstre masken som er en del mindre har de samme trekkene som den til høyre, men ut av munnen kommer det bare en reptil som går rundt masken og ned søylen. Reptilene som kommer ut av munnen til maskene

har variert tykkelse og skjelldekor på kroppen. På grunn av

likheten med andre motiver på portalen kaller vi disse dragedyr.¹⁸ Dragene slynger seg nedover søylene, og man kan se hodet til dragene på høyre søyle, mens hodet til dragen til venstre mangler på grunn av en skade. Motivet vi finner på søylekapitelene på

¹⁷ Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II, 205

¹⁸ *Ibid.*, 205

Figur 3: Rennebuportalen, detalj: venstre kapitel. Eget foto.

Rennebuportalen er et eksempel på et typisk romansk motiv og det finnes flere variasjoner av dette motivet.

På høyre søyle ser man like dragedyr som de fra kapitelene, som slynger seg rundt den øverste delen av søylen. En av disse står også frontalt, mens den biter en annen drage og selv blir bitt. Dragene har lange kropper dekorert med skjelldekor, fire bein og i tillegg har en av dragene en maske med menneskelige trekk. Fra midten og nedover av den høyre søylen finnes det ranker som skaper et tremotiv, hvor smågreiner springer ut til hver sin side og ender i bladverk.

På det venstre søyleskaftet er det kun dyrekamp mellom ormer som fletter seg sammen. Noen av ormene har haler som minner om bladverk, men er ellers ganske enkle i sin form. Over dette befinner det seg drager med skjelldekor, to bein og vinger som tar form av et blad. En av disse har også en maske i likhet til den på høyre søyle. Dragene på venstre søyle kan antas å være linnormer som er beslektet med dragen i og med at disse har to frambein og vinger.¹⁹

Det vokser to ranker nedover på hver sin vange og hovedstengelen bølger seg sju ganger i store svinger på begge sidene. Fra de spiralformede sidegreinene vokser det mindre greiner som vokser rundt hovedstengelen med bladverk, og former buer som ligner på medaljonger. Blant rankene finnes det flere store firebeint dyr med små hoder som klatrer rundt i flere direksjoner. Dette er det Hohler kaller for bjeffende løver.²⁰ Løvene har kraftige skuldre og lår, slanke kropper og labber med kraftige klør. På venstre vange finner man seks løver i hver sin medaljong. På høyre vange er det fire løver i hver sin medaljong. De to øvrige medaljongene er fylt med bladverk (fig. 1).

To staver fra Rennebu stavkirke

Fra Rennebu er det bevart to staver som er 2 m høye, med en diameter på 33 cm.²¹ Kapitelene har et bredt, dekorert belte som går rundt stavene. Begge disse er dekorert med plantedekor, i en form av palmett-motiv, men en av stavene har i tillegg menneskemasker som ligner de på

¹⁹ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 50

²⁰ Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II, 205

²¹ *Ibid.*, 206

Figur 4: Stav fra svalgang, Rennebu stavkirke, detalj: maske 1. Eget foto.

Figur 5: Stav fra svalgang, Rennebu stavkirke, detalj: maske 2. Eget foto.

Figur 6: Stav fra svalgang, Rennebu stavkirke, detalj: maske 3. Eget foto.

portalkapitelene. Begge stavene er i relativt god stand, men har noen skader og sprekker i treverket, og noen deler av ornamentikken er svakere og mer slitt enn andre. På den ene staven finnes det masker av varierende kvalitet. Den ene masken har et flatt ansikt med store, dråpeformede øyne, en bred nese og to ranker som vokser ut av munnen. Den andre masken har like trekk som den første, men med noe dypere relieff som former ansiktet. Den tredje masken har de samme trekkene, men med dypere relieff som indikerer at denne er den mest utskårete modellen av maskene i motsetning til den første masken som bare er risset inn (fig. 4-6).²² Den tredje masken er på den andre siden den mest slitte av de tre. Ut av munnen kommer det to ranker som former palmetter på hver sin side og som går mellom maskene. Stavene fra Rennebu kan stilistisk dateres til en senere periode enn portalen fordi skurden er forskjellig, og Hohler mener de nærmeste parallellene til motivene kan dateres til 1200-tallet.²³

Motivet på stavkapitelet kan kalles rankespyere og var en mer populær variasjon av maskemotivet.²⁴ Både

Rennebuportalen og stavene er dekorert med det samme motivet, men det som kommer ut av munnen på maskene er forskjellig. Hohler skriver i sin katalog at bladverket som kommer til syne på stavene er mer kompliserte enn de på Rennebuportalen, men at motivene på portalen er mer kompetent.²⁵ Helland mener videre at det kan sees ut som om kapitelene på stavene nesten aldri ble helt ferdigstilt.²⁶ Begge versjonene av maskene stammer fra det samme motivet som var et vanlig romansk motiv, men betydningen av motivene kan dermed være forskjellige.²⁷ Det kan også hende at motivene på staven er inspirert av portalen, men den stilistiske forskjellen i detaljene og maskenes relieff kan tyde til at det også har kommet andre impulser til spille. Vi skal se

²² Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II, 206

²³ For en diskusjon av stil og datering, se Erla Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. II (Oslo: Scandinavian University Press, 1999), 206

²⁴ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 51

²⁵ Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II, 206

²⁶ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 65

²⁷ En diskusjon rundt betydningen til motivene vil komme i kapittel 5.

videre at versjonen av motivet som kommer til uttrykk på staven er et utbredt motiv i stavkirkedekoren.

Kapittel 4: Stavkirkeportaler og steinskulpturen

Maskemotiver i stavkirkeornamentikken

Slike ansikter som opptrer på staven og portalen omtales i litteraturen generelt som masker. Selv om maskemotivene var vanlige romanske motiver finnes det få bevarte eksempler på den variasjonen som finnes på Rennebuportalen. Selv finner jeg ingen eksempler på masker hvor det vokser drager eller ormer ut av munnen på andre bevarte stavkirkeportaler. Rennebu stavkirke er plassert i en gruppe med andre stavkirker ved navn Vågå- eller Trondheimsgruppen. Denne gruppen er basert på typen stavkirker og plassering, og deres slektskap i portalornamentikken.²⁸ Når Trondheim nevnes i denne gruppen er dette kun på grunn av den mulige tilknytningen til steinhuggermiljøet i Trondheim, noe vi vil komme tilbake til, fordi alle de bevarte stavkirkeportalene er fra steder som ligger relativt langt unna Trondheim.²⁹ Denne gruppen har vært mindre forsket på enn den større Song-Valdresgruppen, og det er derfor mye vi ikke vet om disse portalene.

Portalene fra Vågå- eller Trondheimsgruppen er alle tidlig-romanske portaler og Helland oppfatter motivene i denne gruppen som vanlige motiver, som opptrer i andre former og kombinasjoner i forhold til senere portaler.³⁰ Lorentz Dietrichson mener denne gruppens portaler er formet av en overgangsfase fra en tidligere arkaisk periode til den såkalte blomstringsperioden i 1150-1250.³¹ Det blir derfor antatt at portalene kommer fra en tid med skiftende stilimpulser. Denne gruppen består av de bevarte delene fra Vågå, Bødalen og Rennebu stavkirke. Roar Hauglid trekker fram slektskapen i stilen mellom disse, noe som kommer tydelig fram i bruken av motivet av firebeinte dyr, som vi tidligere har omtalt som bjeffende løver.³² Lignende maskemotiver til de på Rennebuportalen kommer derimot ikke til syne på portalene fra hverken Vågå eller Bødalen stavkirke.

I sin beskrivelse av Vang stavkirke skriver Hauglid at maskemotivet med ranker som springer ut av munnen stadig dukker opp etter det ble vanlig å bruke motivet på søylekapitelene i interiøret av kirken.³³ Han baserer blant annet sin argumentasjon på et eksempel i Høre (Hurum) stavkirke i Valdres hvor motivet kommer til syne på en av søylene i

---

²⁸ Anker, *Stavkirkene: deres egenart og historie*, 231

²⁹ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 77

³⁰ Ibid., 79

³¹ Lorentz Dietrichson, *De norske stavkirker: studier over deres system, oprindelse og historiske udvikling: et bidrag til Norges middelalderske bygningskunsts historie* (Kristiania: Cammermeyer, 1892), 189-379

³² Hauglid, *Norske stavkirker: dekor og utstyr*, 178-180

³³ Hauglid, *Norske stavkirker: dekor og utstyr*, 170

Figur 7: Søyلة fra Høre stavkirke, detalj: kapitel. Foto: Jiri Havran

interiøret av kirken som ble bygget rundt 1179 (fig. 7).³⁴ Motivet minner mye om rankespyerne vi finner på stavene fra svalgangen på Rennebu. Masken fra Høre er på den andre siden mye mer ferdigstilt og intakt enn de fra Rennebu, med dypet og tydelig relieff. Masken har dråpeformede øyne, en smal nese, tydelig markert skjegg og har noe som ligner en krone på toppen av hodet sitt. Dette er dermed et bedre eksempel på en ferdigstilt maske av dette motivet. Masken er en av flere som finnes i denne stavkirken. Blant annet finnes det tre andre masker på veggen, men det kommer ikke noe ut av munnen på disse. Det finnes flere stavkirker med masker i interiøret sitt, og blant disse er Gol, Hegge og Borgund. De fleste andre stavkirkene med slike masker i interiøret er datert til en senere periode enn Rennebuportalen. Det kan virke som dette motivet kom i stil i en litt senere periode, som kan forklare forskjellen på maskene på portalen og staven fra Rennebu som er datert til en senere tid, hvor jeg mener det er mulig at maskene ble formet av nye stilimpulser.

Om vi setter søkelyset på portalornamentikken finnes det en del eksempler på bruken av rankespyere på ulike stavkirkeportaler. Vanskeligere å finne er masker, slik de kommer til uttrykk på Rennebuportalen, med drager eller ormer som kommer ut av munnen, noe jeg ikke har funnet i bevarte portaler. Dette betyr dermed ikke at det ikke har eksistert, men det er vanskelig å vite fordi en stor del stavkirker ble revet eller gikk tapt gjennom årene. Som eksempel kan man finne rankespyere på en portal fra Tønjum stavkirke som er datert til rundt 1200-tallet.³⁵ Fra denne kirken er det bevart fire portaler i Universitetsmuseet i Bergen, hvor tre av disse portalene er relativt like, mens en av de skiller seg ut. På den ene portalen, som Hohler omtaler som Tønjum II, finnes det en halvsøyلة på høyre vange med en rekke av menneskelige masker (fig. 8).³⁶ Rekken fyller hele søylen og starter med en større maske på søylekapitelet. Maskene har mandelformede øyne, en smal nese, bart, skjegg og hår. Ut av munnen på maskene kommer det ranker som former bladverk over hodene til maskene nedover. Bladverket sprer seg rundt søylen og former en krone på maskene under, i likhet med kronene til masken fra Høre stavkirke. Disse maskene har mange likhetstrekk med de på

³⁴ For datering se Erla Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. II (Oslo: Scandinavian University Press, 1999), 175

³⁵ For diskusjon om datering se Erla Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. II (Oslo: Scandinavian University Press, 1999), 230

³⁶ Hohler, *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II, 229

Figur 8: Portal fra Tønjum kirke.
Foto: Hauglid, *Norske stavkirker: dekor og utstyr*, 129

Rennebuportalen, men igjen er det ranker som kommer ut av munnen og ikke dragedyr eller ormer. I tillegg følger maskene på Rennebuportalen kjegleformen til søylekapitelene, noe som gjør at pannen til masken er bredest og masken blir smalere mot haken og skjegget. Dette gjør at de ser litt annerledes ut fra formen av maskene på Tønjumportalen som følger formen av søylen og er like bred i hele ansiktet. Lignede motiver finner man på portaler fra blant annet Vang stavkirke og Høre stavkirke, men disse er også mer lik de man ser på Tønjumportalen.

Et mer geografisk nærliggende eksempel er fra en portalplanke fra Rissa stavkirke hvor man kan se dette maskemotivet nederst på venstre vange. Denne masken er plassert sidelengs med store øyne og nese. Ut av munnen kommer det en ranke, men det er vanskelig å si hva denne ranken er på grunn av slitasje. Det er muligens hint av en type skjelldekor, og om dette er et dragedyr er dette det eneste eksemplet av dette motivet på en stavkirkeportal i likhet med maskene på Rennebuportalen og man kan vurdere om den geografiske plasseringen har noe med dette å gjøre.³⁷ Motivet kan selvfølgelig ha eksistert på andre stavkirkeportaler, også i Trøndelag, men de er i så fall tapte for oss. Det er likevel grunn til å konkludere med at maskemotiver har vært mye brukt i stavkirkeornamentikken, men i en annen variasjon og kanskje med enn annen betydning enn de man finner på Rennebuportalen.

Maskemotiver i steinskulpturen

Da kristendommen ble landets offisielle religion etter Mostertinget rundt 1020 ble det også en plikt å bygge kirker. Bygging av kirker i stein var ikke praktisert før i Norge, og alt tyder på at utenlandske håndverkere ble hentet inn.³⁸ I Trondheim ble erkesetets katedral opprettet i 1153, noe som ga byen en sentral posisjon. Byggingen av erkesetets katedral var viktig i etableringen av en sterk kirke, og dette førte til at en stor gruppe med håndverkere oppholdte seg i Trondheim.

³⁷ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 51 (fig. 16)

³⁸ Øystein Ekroll, *Med kleber og kalk: norsk steinbygging i mellomalderen* (Oslo: Samlaget, 1997), 12

Fra midten av 1100-tallet later det til å ha vært en systematisk utbygging av steinkirker i Trøndelag, og det samme ser man rundt Oslofjorden.³⁹ Blindheim skriver at til forskjell fra de andre byene var det bare i Trøndelag de var opptatte av dekor som en viktig del av kirkekunsten.⁴⁰ Den romanske stilperioden varte i Norge fra ca. 1050 til 1200, da gotikken tok over. Det kom mange nye stilimpulser, særlig til Trøndelag, fra blant annet England, Tyskland, Italia og Frankrike. En del av de eldre stavkirkene ble enten erstattet av steinkirker eller nye og bedre stavkirker.⁴¹ Kunnskap og impulser fra bygging av steinkirker gjorde at man kunne bygge stavkirker i bedre forhold, og man kan antas at det eksisterte mange stavkirker, også i Trøndelag, men bare Rennebuportalen og Haltdalen er bevart fra regionen.

Om stilen fra steinskulpturen påvirket treskulpturen er vanskelig å si. Maskemotivet er relativt vanlig i den romanske steinskulpturen, og kommer til uttrykk i flere variasjoner. Det

Figur 9: Oktagonportal fra Nidarosdomen, detalj: høyre kapitel. Eget foto.

finnes mange eksempler på dette motivet, blant annet fra portalen i oktogonen på Nidarosdomen (fig 9). På de romanske delene av Nidarosdomen finner man ikke overraskende mange anglonormanniske trekk som blant annet konsoller dekorert med mennesker, dyr og masker.⁴² På portalen til oktogonen er det en maske som ligner et menneskeansikt med store øyne, øyenbryn, en markert nese og en åpen munn. Masken har også ører som blir bitt av to løver på hver sin side. Ansiktet viser en grimase av redsel, munnen er vendt nedover og ut kommer det to tynne ranker.

Disse rankene kan minne om to tynne ormer, og det kan antas at dette er et maskemotiv av den samme versjonen man finner på Rennebuportalen. Dette motivet er plassert på et søylekapitel på portalen, i likhet med maskene på Rennebuportalen. Den største forskjellen mellom disse er løvene som biter ørene til masken, noe som ikke skjer med maskene på Rennebuportalen. Motivet av løver er derimot ikke ukjent, noe man ser ved bruken av bjeffende løver på portalvangene. I tillegg til dette er den romanske delen av Nidarosdomen dekorert med flere menneskehoder og masker i ulike situasjoner med trekk lik maskene på Rennebuportalen. Oktagonens maske er hugget i høye relieff med stor detaljrikdom. Dette er

³⁹ Martin Blindheim, *Norwegian Romanesque Decorative Sculpture 1090-1210* (London: Alec Trianti, 1965), 2

⁴⁰ Ibid., 2

⁴¹ Ibid., 3

⁴² Øystein Ekroll et al. *Kirker i Norge: Middelalder i stein* (Oslo: Afro, 2000), 14

mer i likhet med maskene på Rennebuportalen, enn de mer flate maskene vi har sett på tidligere i oppgaven på stavkirkene.

Blindheim tar opp likheten i stil mellom steinskulpturen til Canterbury katedral i England og steinskulpturen i Trondheim. Skulpturen fra Canterbury katedral er datert til rundt 1120, som er samtidig med steinskulpturen i Trondheim.⁴³ Dette er et klart eksempel på hvordan Norges steinskulptur ble påvirket av stilimpulsene fra andre land. I krypten på Canterbury katedralen finnes det et lignende motiv av en maske med store rundt øyne, markert nese, skjegg, med noe på hodet og munnen åpen. Ut av munnen kommer det to ranker som svinger seg rundt og former dekorasjonen på hver sin side av masken. Rankene er dekorert med en rad av noe som kan ligne skjelldekor. På slutten av ranken former det seg noe som ligner et blad, men kan også minnes om en haledusk, noe man ser på halen til ormene på Rennebuportalen. Masken fra Canterbury er i større grad dekorert enn de andre maskene vi har sett på med høye relieff og stor detaljrikdom, men man kan se en klar forbindelse til steinskulpturen på Nidarosdomen og maskene fra Rennebuportalen.

Før jeg begynner å ta for meg betydningen av motivet vil jeg fort gå innpå en annen likhet mellom Rennebuportalen og steinskulpturen i Trondheim. Fra den gamle stavkirken i Rennebu ble det overdratt en benk til Universitetsmuseet i Bergen. På ryggen av denne benken er det utskåret to motiver. På motivet til høyre finner man en medaljong med en ugle som blir bitt av en orm. Uglen er frontal med utslåtte vinger. Ansiktet ser menneskelig ut med store runde øyner, en stor nese og en åpen munn. Ørene er spisse og minner mer om en ugle. Rundt uglen befinner det seg en tykk orm som strekker seg rundt uglen og biter den i høyre fot. Halen til ormen er markert med et blad. På et kapittel fra en steinkirke i Trondheim finner man en ugle i skulpturen. Denne uglen har likhet med den fra Rennebu at den har runde, store øyne, stor nese og en åpen munn. Ansiktet til denne uglen ser også menneskelig ut. Ut av munnen kommer det en orm som går rundt uglen og biter i det høyre beinet.⁴⁴ Man kan se en parallell til dette motivet til det på benken fra Rennebu, men man kan også se likheter i maskene på portalen til uglens ansikt.⁴⁵ Ut ifra dette kan det virke som om stavkirken fra Rennebu hadde flere tilknytninger til steinskulpturen fra Trondheim.

---

⁴³ Blindheim, *Norwegian Romanesque Decorative Sculpture 1090-1210*, 9 (fig. 134)

⁴⁴ For bilder se Blindheim, *Norwegian Romanesque Decorative Sculpture 1090-1210*, fig. 9 og fig. 74.

⁴⁵ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 51

Kapittel 5: Tolking av maskemotiver

Kirkeportalens bruk

Stavkirkene kunne være nokså ulikt utformet, og arkitekturen kunne være preget både av regionale trender og av ulike perioder, men de fleste kirkene later til å ha hatt portaler med rik dekor, og vi finner ofte nokså like motiver i denne ornamentikken.⁴⁶ Ifølge Margrete Syrstad Andås hadde kirkeportalen en viktig rolle i forskjellige kirkelige ritualer.⁴⁷ Inne i kirken finnes det rene og hellige rommet som må beskyttes fra det urene og onde på utsiden, og det er nettopp dette som er portalens oppgave. Portalen markerer den liminale sonen som befinner seg mellom det rene og det urene, og denne sonen markerer en overgang som skulle komme til syne gjennom kirkeportalen.⁴⁸ Kirkeportalen hadde dermed viktige symbolske funksjoner som skulle beskytte kirken, og man kan anta at dekorasjonen på portalene hadde en spesiell betydning for akkurat dette. Det er imidlertid et problem at kunnskapen om motivenes betydning og symbolikk har gått tapt gjennom tidene. Symboler har vært brukt i mange tusen år og i kristen kunst blir symboler brukt, spesielt ved bruk av dyr, gester og gjenstander.⁴⁹ Stavkirkeportalens symbolikk er et tema som har vært svært omdiskutert, i og med at det finnes mange forskjellige motiver i ornamentikken. Det finnes forskere som mener mye av dekorasjonen er kun dekor, men her mener Helland at religiøse bygninger fra andre land i Europa har vært dekorert med symboltunge motiver med en form for meningsinnhold og derfor er det lite sannsynlig at dette ikke skulle gjelde for stavkirkeornamentikken.⁵⁰ Når det kommer til portalen, understreker Andås at det ikke satt noen fast ikonografi eller motiver til den liminale sonen i kirkekunsten.⁵¹

Det er også rimelig å anta at stavkirkeportalene var ment til å imponere betrakteren med sin rike ornamentikk og stor høyde, noe man kan anta ikke var annerledes for Rennebuportalen. Antagelig var også denne portalen smal, noe som ville gjort at den så høyere ut i lengden. Både vangene og søylene er dekorert med dramatiske motiver som får betrakteren til å stå lenge å skue over portalen.

---

⁴⁶ Blindheim, *Norwegian Romanesque Decorative Sculpture 1090-1210*, 3

⁴⁷ Margrete Syrstad Andås, «Imagery and ritual in the liminal zone: A study of texts and architectural sculpture from the nidaros province c. 1100-1300» (Doktorgradsavhandling, Københavns Universitet, 2012), 137-47

⁴⁸ Andås, «Imagery and ritual in the liminal zone: A study of texts and architectural sculpture from the nidaros province c. 1100-1300», 94

⁴⁹ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 39

⁵⁰ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 43

⁵¹ Andås, «Imagery and ritual in the liminal zone: A study of texts and architectural sculpture from the nidaros province c. 1100-1300», 174-75

På Rennebuportalen befinner det seg motiver av dyrekamp, både mellom bjeffende løver, drager og ormer. Ifølge Andås finnes det svake punkter i en hellig bygning, som dører og vinduer, fordi de er åpne for utsiden.⁵² Det vil derfor være nødt til å forsvare disse punktene fra det onde på utsiden, noe som vil oppstå i konfrontasjoner.⁵³ Ut ifra dette kan man anta at motivene av dyrekamp enten symboliserer kampen av det onde som prøver å trenge seg inn i det hellige rom eller kampen for beskyttelse, og at dette skjer i den liminale sonen.⁵⁴

Maskemotiv

Vi har vært igjennom en del eksempler og variasjoner av maskemotiver både i tre- og steinskulpturen, men uten å vite hva dette motivet symboliserer. I og med at det finnes så mange variasjoner av dette motivet kan man anta at det også eksisterer en del ulike betydninger. At disse maskene er plassert på kirkeportalen kan også være av betydning. Andås går inn på at masker plassert i en døråpning, altså den liminale sonen, kan være voktere av kirken som skal beskytte det hellige rom eller så uttrykker maskene farene som den liminale sonen står imellom.⁵⁵

Noen av maskene fra de tidligere eksemplene har store øyne som kan se skrekkslagen ut eller at de åpner øynene i terror. Noen har også ulike grimaser som kan vise ubehag, tortur eller fortvilelse, og det kommer ormer ut av munnen på dem. Jeg vil argumentere for at dette kan være fortapte sjeler ut fra kristen ikonografi. Ormer eller slanger kan assosieres til djevelen som lurte Eva til å spise fra kunnskapens tre i Edens hage, forkledd som en slange.⁵⁶ Denne assosiasjonen hadde man også i middelalderen. Dette førte til at slanger, ormer og til og med drager, slik de som kommer ut av munnen på maskene på Rennebuportalen, kunne være et symbol på djevelen. Maskene, hvor ormer kommer ut av munnen, kan man oppfatte som djevelen som forlater en sjel som nå er korrumpert og råttent.⁵⁷ Andås trekker også inn en kobling mellom motivet og St Paulus' besøk til helvete.⁵⁸ Her så han en gammel mann som ble torturert i en elv av flammer med ormer eller slanger som buktet seg ut av mannens munn

⁵² Andås, «Imagery and ritual in the liminal zone: A study of texts and architectural sculpture from the nidaros province c. 1100-1300», 174

⁵³ Ibid., 174

⁵⁴ Ibid., 174-75

⁵⁵ Margrete Syrstad Andås, «The Octagon Doorway; A Question of Purity and Danger?» i *Ornament and Order: Essays on Viking and Northern Medieval Art for Signe Horn Fuglesang*, red. Margrethe C. Stang og Kristin B. Aavitsland (Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2008), 113

⁵⁶ Andås, «The Octagon Doorway; A Question of Purity and Danger?», 113-16

⁵⁷ Andås, «The Octagon Doorway; A Question of Purity and Danger?», 113-16

⁵⁸ Andås, «The Octagon Doorway; A Question of Purity and Danger?», 116

og nese. På en annen plass i helvete ble syndere fortært av slanger og padder. Dette var en apokalyptisk visjon om dommedag og er kjent som *St. Paulus apokalypse*.⁵⁹ I denne konteksten kan maskene representere fortapte sjeler som blir torturert for sine synder. Maskenes plass i den liminale sonen kan være med hensikten til å advare menigheten mot å synde, og kan antas som et direkte eksempel på dette.⁶⁰

Motivet av rankespyere, som vi har sett flere eksempler av i stavkirkeornamentikken, kan vise til en mer positiv konnotasjon til maskemotivet. Maskene hvor det kommer ranker og bladverk ut av munnen, i motsetning til ormer og drager, kan man trekke en kobling til et motiv som kalles «green man», altså bladmann. Kathleen Basford skriver at bladmenn var en av de vanligste dekorative motivene fra middelalderen, og kan spores tilbake til romersk kunst fra rundt 100-tallet.⁶¹ Dette motivet har vært brukt gjennom historien med mange ulike kontekster og former. Bladmenn var opprinnelig et hedensk motiv, men i begynnelsen av middelalderen ble motivet overført til kirkekunsten, og ble ofte brukt på kapiteler.⁶² I sin hedenske kontekst kunne bladmenn vise til det onde og djevelen, men symbolikken forandret seg i middelalderen. I tillegg til ranker som kommer ut av munnen var det tilfeller av at rankene ble byttet ut med slanger eller drager.⁶³ Motivet kan sees som oppstandelse eller som en representasjon av livssyklusen, i og med at det vokser vegetasjon ut av masken. Thomas E. A. Dale foreslo når han så motivet på Tønjumportalen at dette kunne være et Jessetre, altså Jesu forfedre, og ut fra dem vokser vinranken, Kristus, som skal symbolisere frelsen.⁶⁴ Dette er dermed en annen mulig positiv konnotasjon av maskemotivet, som igjen kommer tilbake til oppstandelse.

---

⁵⁹ Kjartan Hauglid, «Romanske konsollfriser og en tolkning av konsollfrisen på Nidarosdomens oktagon» (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007), 61-62

⁶⁰ Helland, «Rennebuportalen og 'Trondheimsgruppen'», 52

⁶¹ Kathleen Basford, *The Green Man* (New York, D. S. Brewer, 1978), 13-19

⁶² *Ibid.*, 19

⁶³ *Ibid.*, 13

⁶⁴ Personlig meddelelse fra Thomas E. A. Dale i samtale med Margrete Syrstad Andås.

Kapittel 6: Konklusjon

Rennebuportalen har vært lite forsket på og det mangler mye dokumentasjon om denne portalen i stavkirkeforskningen. Jeg har arbeidet ut ifra en hypotese om at de spesielle maskemotivene man finner på søylekapitelene av Rennebuportalen kan være formet av stilimpulser fra steinskulpturen i Trondheim. Jeg har derfor undersøkt om det finnes noen lignende motiver i stavkirkeornamentikken og steinskulpturen for å se hvilke som ligner mest, hvordan motivet er brukt og kommet til uttrykk i de to forskjellige områdene. Jeg har i tillegg sett på hvordan man kan tolke dette motivet, i og med at dette er et spesielt og spennende motiv, noe som har vært lite forsket på.

Motivene som befinner seg på søylekapitelene på Rennebu er masker hvor dragedyr kommer ut av munnen. Maskemotivet var et typisk romansk motiv, med flere variasjoner, men som undersøkt er det få eksempler av variasjonen vi ser på Rennebuportalen i annen stavkirkeornamentikk. Man kan ikke fast konkludere med at det ikke har eksistert flere stavkirker med denne variasjonen av motivet på grunn av det få antallet bevarte stavkirker og portaler. På den andre siden eksisterer det enda portaler med maskemotiv, bare i en annen variasjon hvor det kommer ranker eller bladverk ut av munnen på maskene. Det finnes eksempler på begge disse variasjonene fra steinskulpturen i Trondheim. Steinskulpturen blir datert tilbake da man antar Rennebuportalen ble laget, og denne variasjonen av masker med ormer ut av munnen kommer til syne på oktagonportalen til Nidarosdomen. Jeg vil anta det eksisterte en kobling mellom steinskulpturen og Rennebuportalen i og med at maskene som er funnet på andre stavkirker er av den andre variasjonen. Om man baserer seg på stil mener jeg maskene på Rennebuportalen skiller seg litt ut fra eksemplene vi har sett på, men man kan se en kobling til både stein- og treskulpturen. Rennebuportalen er datert til en tid med skiftende stilimpulser, og man kan anta at dette er grunnen maskene skiller seg ut, i og med at på staven fra Rennebu opptrer det samme motivet med i en annen variasjon. Selv om maskemotivene er de samme, er det vanskelig å si om betydningen til motivene er den samme. Ormer og dragedyr ble ofte assosiert med djevelen og kunne komme ut av maskene som representerte fortapte sjeler, men det har også vist seg å være en variasjon av motivet av bladmenn, noe som kan vises til oppstandelse. Rennebuportalen slik den står nå inngår ikke i noen kuratert kontekst og har aldri vært en del av en museumsutstilling i tradisjonell forstand. I likhet har Tønjumportalen vært en del av en utstilling, men motivene har ikke vært kuratert. En mulighet hadde vært å stille ut disse portalen sammen med et fokus på billedinnholdet, noe jeg ville gjort om jeg hadde muligheten til å bestemme formidlingskonteksten til disse, med

det jeg nå har lært. Dette kunne ha ført til en større undersøkelse av portalene og motivene som ville utdypet forskningshistorikken som i dag er mangelfull.

Litteraturliste

- Ahrens, Calus. *Die frühen Holzkirchen Europas*, Vol. I-II. Darmstadt: Theiss, 2001.
- Andås, Margrete Syrstad. «The Octagon Doorway; A Question of Purity and Danger?» i *Ornament and Order: Essays on Viking and Northern Medieval Art for Signe Horn Fuglesang*, red. Margrethe C. Stang og Kristin B. Aavitsland. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2008. 97-134.
- Andås, Margrete Syrstad. «Imagery and ritual in the liminal zone: A study of texts and architectural sculpture from the nidaros province c. 1100-1300». Doktorgradsavhandling, Københavns Universitet, 2012.
- Anker, Leif og Jiri Havran. *De norske stavkirkene*. Oslo: Afro, 2005.
- Anker, Peter. *Stavkirkene: deres egenart og historie*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s, 1997.
- Basford, Kathleen. *The Green Man*. New York: D. S. Brewer, 1978.
- Blindheim, Martin. *Norwegian Romanesque Decorative Sculpture 1090-1210*. London: Alec Trianti, 1965.
- Christie, Håkon. «Stavkirkene – Arkitektur» i *Norges Kunsthistoriske bind 1: Fra Oseberg til Borgund*, red. Knut Berg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1981. 139-250.
- Dietrichson, Lorentz. *De norske stavkirker: studier over deres system, oprindelse og historiske udvikling: et bidrag til Norges middelalderske bygningskunsts historie*. Kristiania: Cammermeyer, 1892.
- Ekroll, Øystein. *Med kleber og kalk: norsk steinbygging i mellomalderen*. Oslo: Samlaget, 1997.
- Ekroll, Øystein, Morten Stige og Jiri Havran. *Kirker i Norge: Middelalder i stein*. Oslo: Afro, 2000.
- Hauglid, Kjartan. «Romanske konsollfriser og en tolkning av konsollfrisen på Nidarosdomens oktagon». Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007.
- Hauglid, Roar. *Norske stavkirker: dekor og utstyr*. Oslo: Dreyers forlag, 1973.
- Helland, Marte Haug. «Rennebuportalen og ‘Trondheimsgruppen’: en undersøkelse av romansk ornamentikk». Masteroppgave, NTNU, 2016.

Hohler, Erla Bergendahl. *Norwegian Stave Church Sculpture*, Vol. I-II. Oslo: Scandinavian University Press, 1999.

NTNU Vitenskapsmuseet, «NTNU Vitenskapsmuseet rommer verden». Hentet 02.05.21
<https://www.ntnu.no/documents/10476/35027826/Presentasjonsbrosjyre+mai+2013.pdf/159a50be-5f45-4d13-9460-554441eef67b>

Store norske leksikon, «Vitenskapsmuseet». Hentet 02.05.21 <https://snl.no/Vitenskapsmuseet>